

שלחו להדפסה

גודל פונט

| השראה

בארץ

השראה: אוניברסיטה נגד אפוקליפסה פרופ' אליה ליבוביץ מזהיר מפני השילוב הקטלני של נשק להשמדה המונית עם תעמולה מתוחכמת, שיחריב את האנושות. מי שתציל אותנו היא רק רשות נפרדת ומוגנת של אוניברסיטאות

עמיר קורץ

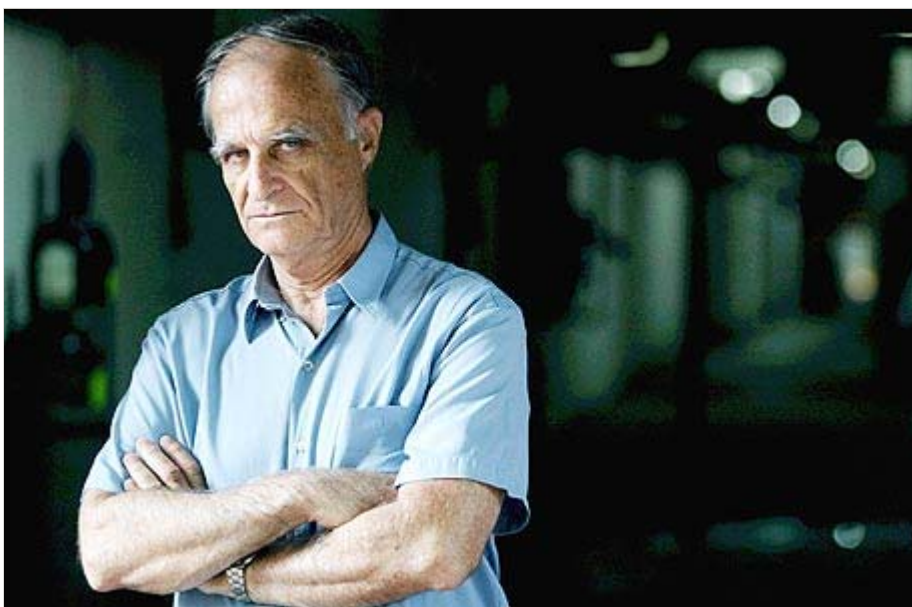
13:05, 22.10.09

5 תגובות

לקבוצה קטנה מאוד של אנשים יש היום כוח לקבוע מה אתה ואני חושבים, יודעים או רוצים. והשילוב עם מהפכת הנשק להשמדה המונית הוא הרסני. המין האנושי לא ישרוד את המאה ה-21 אם לא תהיה משטרה עולמית. ומול הצונאמי של תעמולת ההון-שלטון יש רק נסיוב אחד - רשות נפרדת, עצמאית ומוגנת, של אוניברסיטאות מחקר

פרופ' אליה ליבוביץ פותח את השנה האקדמית בבואות זעם וחזון להצלה

מחדרו הקטן בפקולטה למדעים מדויקים באוניברסיטת תל אביב, פרופ' אליה ליבוביץ יוצא למסעות. הוא משייט בין כוכבים וכותב מאמרים באסטרופיזיקה, תחום התמחותו. הוא מטייל לאורך ההיסטוריה, בין הוגים גדולים בתחומים שונים, ועוצר להתבונן ברגעים שבהם השתנתה האנושות. הוא בוחן את העולם והמדינה, ומנסח כתב אישום חריף על התהליכים המתרחשים סביבו. וכל הזמן הוא צועד בדרך ארוכה, סיזיפית, מתוך חובה אמיתית לשנות את המציאות - אולי הירושה העיקרית מאביו, פרופ' ישעיהו ליבוביץ.

צילום: עמית שעל

פרופ' אליה ליבוביץ. נבואות זעם וחזון להצלה

ההון-שלטון הורג את גלילאו

מבחינת ליבוביץ, הכל רועד עכשיו. זה רעש אדמה שהתחיל במאה ה-20, "המאה המהפכנית ביותר בתולדות המין האנושי, ששינתה את חיי האנשים כליל". זו המאה שהצמיחה פריצות דרך מדעיות והישגים טכנולוגיים מדהימים, אבל לפי ליבוביץ, אנחנו נמצאים בצומת קריטי שיאפשר לקבוע אם הישגי המאה יכולים לעמוד מול האסונות המתגלגלים שהולידה. "שתי המהפכות הגדולות במאה ה-20 היו, לדעתי,

יצירת הנשק להשמדה המונית - ומהפכת התעמולה", אומר ליבוביץ ל"כלכליסט".
"המהפכות האלה מחייבות שינוי מחשבה, שינוי בדברים הבסיסיים שבני אדם גדלים עליהם.

"כך, התופעה שבה לאדם אחד או לקבוצה קטנה של אנשים יש כוח להשמיד את המין האנושי תחייב שינויים במשטר העולמי. העיקרון שלפיו מדינה אינה יכולה להתערב בנעשה במדינה אחרת, כמו גם עקרונות אחרים שכל אדם ליברלי מכיר - יצטרכו להשתנות. אני לא חושב שהמין האנושי ישרוד את המאה ה-21 אם לא תהיה משטרה עולמית. כשמקימים מדינה הרי נותנים לשוטרים נשק כדי שהם יוכלו להיכנס לבית שלך בכוח ולקחת אותך בניגוד לרצונך אם בית המשפט החליט שאתה מסוכן, וזה יצטרך להתקיים גם ברמה העולמית. העולם יצטרך להפעיל מנגנונים שונים כדי לבלום את אחמדינג'אד ודומיו, אחרת המין האנושי לא ישרוד".

ליבוביץ אינו זהיר, ודבריו אינם פתלתלים; אם יש אפוקליפסה בפתח, היא תונח על השולחן. זה קל וברור ומעורר הזדהות כשמדובר באיום האיראני, אבל פחות מובן לכל כשמדובר באיומים אחרים, חמורים יותר לדעתו. "מהפכת התעמולה גדולה ומפחידה יותר ממהפכת הגרעין, ובעקבותיה קבוצה קטנה של אנשים - המובילים בפוליטיקה, בצבא ובכלכלה, הממשלה והח"כים ובעלי ההון - מחליטה מה להכניס לאנשים לראש. הם יכולים לקבוע מה אתה ואני חושבים, יודעים או רוצים. בישראל, למשל, יש קבוצה קטנה, אני לא יודע אם 500 או 1,000 אנשים אבל לא רבים יותר, שבעצם מחליטה. אני לא אומר שיש קונספירציה, שהם יושבים יחד במרתפים אפופי עשן ומתכננים מה יקרה - ויש בקבוצה הזאת גם תחרויות ומאבקים - אבל הם קובעים מה יהיה במדינה.

"אם בעבר עקרון הפרדת הרשויות הבטיח את זכויות הפרט במדינה דמוקרטית, והבחירות ביטאו את רצון העם - רצון חופשי בלתי תלוי בשליט - היום זה לא כך. יש לשלטון כוח נוסף, הכוח להחליט מה העם רוצה, והרשויות הקיימות לא יכולות להגביל את הכוח הזה.

"אמנם תמיד היתה תעמולה, אבל לא באופן הכולל והמוחלט שבו אפשר לעשות זאת היום, בכלים הטכנולוגיים העכשוויים. הטכנולוגיה יצרה שינוי כמותי, אבל זהו גם שינוי איכותי שישפיע על האבולוציה שלנו. ראינו את זה בגרמניה, כשקבוצה קטנה של אנשים שנבחרו באופן דמוקרטי הפכה 60 מיליון גרמנים לרוצחים בפועל או בפוטנציה; ראינו את זה במשטרים מאחורי מסך הברזל; תעמולת הצריכה האמריקאית היא אותו דבר, ובעצם כל תעמולה מסחרית מוכיחה את זה. וככל שאמצעי התקשורת משתכללים, כך זה גדל והולך. האדם במאה ה-21 שטוף, 24 שעות ביממה, בחדירה למוח שלו, חדירה שבמידה רבה מאוד מעצבת את רצונו ואת מחשבתו. אין אדם שלא מרגיש את זה".

פרופ' צבי גליל, הנשיא המודח של אוניברסיטת ת"א. "הוכחה לכך שהכוח כבר לא בידי הפרופסורים"

צילום: שחר

השינויים האלה ארוגים במהפכה המדעית, זו שהזניקה את המין האנושי קדימה אבל גם מגלמת בחובה את סכנת השמדתו. ליבוביץ, באותו אי-שקט שמאפיין את דבריו, קם לפתע, ניגש אל הלוח בחדרו ומצייר גרף שעולה בעקביות - ואז מזנק בחדות. "זו אוכלוסיית העולם", הוא מסביר, "ומאז המאה ה-18 היא בעלייה תלולה. זו תוצאה של המהפכה המדעית, שבה גלילאו החדיר לחברה את ההבנה שהתנאי היחיד לקבלה של דבר כידע הוא שאפשר לבדוק אותו בניסוי. מספיק בני אדם הבינו שאי אפשר לסמוך על כתבי קודש או על תחושות בטן, ושיש רק דרך אחת לקבל מידע על העולם - הדרך המדעית. ההבנה הזו הובילה לכל ההתפתחויות בטכנולוגיה, ברפואה, בחשמל וכו', וגרמה לכך שהמין האנושי התרבה וכיסה את פני הארץ.

"במקביל התרחשה מהפכת התעמולה, שהיא אנטייתזה למהפכת הידע, המהפכה הגליליאנית, ובשילוב עם המהפכה הגרעינית - היא הרסנית. כמו שמהפכת הידע הובילה לגידול האוכלוסייה ולשיפור החברה, יכול לקרות גם תהליך הפוך, והשילוב הזה ישמיד את המין האנושי. אין שום כתב ערבות שהמין האנושי לא ישמיד את עצמו".

התאגידים והאוצר הורגים את המחקר

משטרה גלובלית נגד פצצות אטום ליבוביץ אולי לא יכול להקים, אבל הוא מנהל קרב מתמשך ועיקש לפיתוח מנגנון הגנה אחר, שיוכל לעמוד איתן מול כוחה הגובר של התעמולה: "הרשות הרביעית", שתצטרף לשלוש הרשויות הקיימות - המחוקקת, המבצעת והשופטת. ליבוביץ קורא לה "הרשות היודעת"; זה שם אירוני מעט, משום שזו הרשות שמחפשת את הידע, ולהבדיל משלוש הרשויות האחרות, היא אינה משוכנעת שהיא מחזיקה בידע. זו הרשות השואלת, החוקרת, הספקנית, הבודקת והמנסה. זה הגוף שישאיר את מהפכת הידע בנתיב החיובי שלה, כנגד כל הכוחות השליליים.

הרשות הזאת, לפי ליבוביץ, תכלול את העיתונות החופשית ובעיקר את אוניברסיטאות המחקר; לא גופי מחקר אחרים או מוסדות השכלה גבוהים שמחפשים ידע פרקטי, מכוון צרכים ואינטרסים, אלא אוניברסיטאות שמחפשות ידע לשם הידע. ובחזון של ליבוביץ, כפי שהעולם דבק כיום בעקרון הפרדת הרשויות, ששומר על שלוש הרשויות הקיימות מפני התערבות חיצונית, גם הרשות היודעת צריכה להיות עטופה בעצמאות כזאת, חד-משמעית ובטוחה.

בנימין נתניהו בנאום נגד האוניברסיטאות, 1997 (עם רקטור האוניברסיטה צילום: עמוס בן העברית אז, פרופ' חנוך גוטפרוינד) גרשום, לע"מ

"אין אף מוסד במדינה המודרנית שמעניינת אותו השאלה של ידע. יש להם אינטרס אחר, צרכים אחרים", מסביר ליבוביץ. "יש רק מוסד אחד שזו תכליתו, להפעיל את השיטה של גלילאו לקבלת ידע על העולם - אוניברסיטת המחקר. זה בעצם הגוף

המאורגן היחיד בחברה שיכול להיות אנטי דוט, נסיוב, מול הצונאמי של תעמולת ההון-שלטון. צריכה להיות במדינה רשות עצמאית, בלתי תלויה בשלטון, שקובעת מהו הידע, מהי האמת - במרכאות כמובן, כי יש בעיות פילוסופיות בשאלה מהי אמת. בגלל זה אני מדבר על רשות יודעת, שכוללת גם עיתונות חופשית".

על מה הוא מדבר, בעצם? נוסף על הדיון העקרוני על עתידה של מהפכת הידע והמין האנושי, ליבוביץ מגיב גם על הסוגיות היומיומיות ביותר של חיי האקדמיה בישראל, על הפוליטיקות הכי מחניקות, על האותיות הקטנות בהצעות התקציב. כדי להסביר למה צריך נסיוב כה דומיננטי, ליבוביץ מתעכב על מעמדן המידרדר של האוניברסיטאות ועל האופן שבו הן נאלצות להתכופף מול גורמי כוח חיצוניים.

עם קום המדינה המדינה, הוא מספר, השלטון הבין את הצורך להגן על האוניברסיטאות. "הממשלה קבעה את התקציב, אבל היתה עצמאות גדולה. כך נולדה הות"ת (הוועדה לתכנון ותקצוב האוניברסיטאות), שנועדה להיות חומה אדמיניסטרטיבית; הממשלה תקבע כמה כסף יעבור, אבל הות"ת תקבע איך לחלק אותו. מי שקבעו באוניברסיטאות היו הסנאט (שכולל אנשי אקדמיה בכירים) והרקטור (יו"ר הסנאט ובעל הסמכות בכל הנוגע לעניינים האקדמיים), והיו להם סמכויות קרדינליות. לכל אוניברסיטה היה נשיא (המנהל המבצע) וועד מנהל (שכולל את נציגי האוניברסיטה אבל גם נציגי ציבור, ובהם אנשי עסקים רבים), אבל הם היו שניים לסנאט ולרקטור.

"עם השנים, הוועד המנהל צבר המון כוח, בלחץ מפורש של משרד האוצר. באמצעות חוק ההסדרים, האוצר מכניס סעיפים של תביעות ברוטליות מהאוניברסיטאות, בנוסח 'אם לא תעשו א', ב', ג' - לא נתקצב אתכם'. למשל, 'אם לא תשנו את מבנה האוניברסיטה ותתנו עוד כוח לנשיא ותפחיתו מכוחו של הרקטור, לא נתקצב אתכם'. והאוניברסיטאות, מה הן יכולות לעשות? הן כורעות על הברכיים ועושות מה שהאוצר רוצה".

המהלך הזה, אומר ליבוביץ, מתרחש על רקע חזית אנטי-אוניברסיטאית שהולכת ומתעצמת. "חלק ממנה נובע מכך שלאנשים מסוימים יש רצון מפורש לשלוט על האוניברסיטאות. זה דומה להתקפות של שר המשפטים הקודם על בתי המשפט; אנשי השלטון מרגישים שמערכת המשפט היא הדבר היעיל האחרון שמגביל אותם. במקביל, הם מרגישים שמהאוניברסיטאות יש בקרה שהם לא רוצים. הן האופוזיציה המשמעותית לשלטון, וההשפעה של אוניברסיטה בחברה היא לא רק במספר האנשים שמופיעים בטלוויזיה על תקן הפרופסורים, אלא גם בבוגרים שפועלים בחברה, בכתיבה של אנשים; היא מחלחלת, ויש לה אפקטים בהרבה תחומים. בקדנציה הראשונה שלו כראש הממשלה בנימין נתניהו אמר שהוא ישנה את האוניברסיטאות, כי הן מדכאות מחשבה עצמאית והמרצים מפתחים העתקים של עצמם. כבר אז הוא הרגיש שאחד ממקורות האופוזיציה החזקים לשלטון בא מהאוניברסיטאות, ורצה להילחם בזה, בצדק מבחינתו. שלטון הרי רוצה לשלוט, הוא לא רוצה שיפריעו לו, והאוניברסיטאות מפריעות לו לשלוט".

"חלק אחר בחזית האנטי-אוניברסיטאית, אולי גדול יותר, נובע מצרות העין. ההילה של המלומד מרגיזה בני אדם. אנשים מוכנים להכיר בזה שהם עניים, שאין להם אמצעים - אבל אף אדם לא מכיר בכך שהוא לא חכם, זה העלבון הכי גדול. לכן בתת-מודע אנשים חושבים 'מי הם בכלל? אנחנו נראה להם מי חשוב, מי הבוס, מי בעצם קובע'.

"דבר שלישי זה הרצון של כל מיני גורמים בשוק להשתמש באוניברסיטה לקידום מטרות כלכליות. זה מנגנון אדיר; הוא עדיין תחת בקרה, אבל לדעתי היא נחלשת. יש הרבה מקרים, בעיקר בתחום הביולוגיה והרפואה, שבהם חברות נותנות מענקים לחוקרים כדי שיערכו מחקר ויראו, למשל, שהתרופה שלהן טובה. במקרים אחרים חברות רוצות להשתמש ביוקרה שעדיין יש לאוניברסיטאות ולמחקר ולמדע - ואז עצם העובדה שהן שותפות בפרויקט אוניברסיטאי יכולה להקרין עליהן מהיוקרה הזאת ולסייע במכירות מוצריהן.

"זאת ועוד: בשנים האחרונות יושבים בוועדים המנהלים יותר ויותר אנשים בעלי ממון ואינטרסים כלכליים. אני מבין את האוניברסיטאות: אם אתה מגייס מיליונר גדול לוועד המנהל, הוא מביא כסף והחברים שלו מביאים עוד כסף. עם זאת, האוניברסיטאות לא שמו לב - או ששמו לב והתעלמו - לכך שכשאתה מביא אדם שיש לו הרבה אינטרסים כלכליים, הוא אמנם מביא הרבה כסף אבל הוא מביא גם את

האינטרסים האלה, הוא לא יכול להימנע מזה. ולכן האוניברסיטאות מאבדות את יכולתן להיות מוסדות של ידע ברוח גלילאו, כמו שהן צריכות להיות. זו הבעיה הגדולה שלהן - ההפרטה הכניסה לתמונה אינטרסים אחרים מלבד הרצון למחקר וידע, וזה משפיע על כל העבודה במוסד. ברגע שיש עוד אינטרסים פרט לידע, כל מיני דברים קובעים מה אתה יודע, ומה אתה חושב שאתה יודע, או מה אתה אומר שאתה יודע, וזה חמור מאוד בעיניי".

ליבוביץ, כאמור, אינו מנותק מהמציאות הקונקרטית. הוא מסתכל פנימה, על הבית האקדמי שלו באוניברסיטת תל אביב, ומזכיר את האופן שבו הכריח הוועד המנהל את נשיא האוניברסיטה פרופ' צבי גליל לעזוב את תפקידו, בסוף יוני. "נכון שתמכו במהלך גם פרופסורים, אבל בציבור נוצר הרושם נראה שמי ששולט באוניברסיטה הוא הוועד המנהל. החלק המדאיג הוא שהסנאט לא הביע זעזוע מספק מהעניין, דווקא בגלל הצד התדמיתי. אני רואה פה ביטוי לכך שהכוח כבר לא ביד הפרופסורים, ואני לא אופטימי בנוגע לעצירת התהליך הזה".

רק הגבלות חמורות יגנו על המוסד

ובכל זאת, הוא מנסה, כי אין ברירה. "צריך לשבת ולבנות מנגנון חדש. אני לא יודע אם זה יקרה בימיי או בימיר, אבל אם זה לא יקרה, מצב העולם יהיה גרוע". איך זה יקרה? מה צריכה להיות תוכנית החירום להגנה על עולם הידע? התשובות של ליבוביץ חלקיות בלבד; הוא מדגיש שיש לו רק קווים מנחים, לא תוכנית מעשית, אבל בתור התחלה "חושב שצריך לשנות הרבה במערך האוניברסיטאות בארץ. אני לא חושב שצריך כאן שבע אוניברסיטאות מחקר, זה הרבה. צריך לבנות מנגנון אחר, סביב אוניברסיטה אחת או שתיים או שלוש".

הקו המנחה העיקרי של המנגנון החדש, תהא צורתו אשר תהא, הוא ש"מעמד האוניברסיטה לא צריך להיות תלוי בשום דבר אחר חוץ מיכולתה לייצר ידע. זה צריך להיות הקריטריון היחיד". מהבחינה הזאת, הוא מבקש להשוות את העצמאות של הרשות היודעת לזו של הרשות השופטת, או לפחות לעצמאות האידיאלית של מערכת המשפט. "הרעיון שלי אולי לא ימצא חן בעיני הרבה פרופסורים חברים שלי, אבל כמו שלשופטים אסור להיות מעורבים בשום דבר כלכלי, אסור להם לקבל מתנות או להיות חברים בוועד מנהל של מפעלים ויש עליהם עוד הגבלות כדי להבטיח את העצמאות שלהם ואי התלות שלהם - כך צריך להיות גם באוניברסיטה".

"אני מדמיין עצמאות קיצונית של האוניברסיטאות: זה לא רק שלמדינה ולמשלה יהיה אסור להתערב בנעשה באוניברסיטאות, גם לאנשי האוניברסיטה יהיה אסור להיות מעורבים בפעילויות כלכליות. הם לא יוכלו, למשל, לקבל מענקים משום חברה פרטית, כמו שחלק גדול מתקציבי המחקר היום מתקבלים מחברות תרופות ואלקטרוניקה. באוניברסיטאות מחקר, שיהיו הרשות היודעת, אסור יהיה לקבל שום כסף כזה - בדיוק כמו שבית משפט לא יכול לקבל מענקים כאלה ואחרים. המימון יהיה מכספי המדינה בלבד, ויהיה צריך לבנות מערכת שתשמש חומה גם בין הרשות המבצעת לרשות היודעת. אגב, אם הרשות היודעת תכלול עיתונים, גם עליהם יחולו הגבלות, והם יהיו עיתונים שלא יקבלו פרסומות; ברגע שאתה מקבל כסף מחברה, אתה לא עצמאי".

אנחנו אליטה, זו עובדה - לא קללה

במאמרים שלו בנושא ליבוביץ אומר מפורשות: יש לחזור למגדל השן, "האקדמיה - לאקדמאים". ראשית, הוא מסביר, בגלל מי שהם, בגלל צימאון הידע הבסיסי שלהם, שהוא קו ההגנה הראשון. "חלק גדול מהאנשים שאני מכיר הלכו ללמוד כי הם לא יודעים ורוצים לדעת, זה מה שמייחד אותם. זה לא שהם לא רוצים כסף, אבל זה לא מה שמוביל אותם בחיים. יש להם אינטרס אחר, ואני חושב שצריך שיהיה מגדל שן כדי לשמור על המעטים האלה. אתה יכול לקרוא להם אליטה או פראיירים או יורמים, אבל חשוב לשמור עליהם".

לא בטוח שהם עצמם יודעים את זה. "הרבה חברים שלי ואנשים שאני מעריך את דעתם לא חושבים כמוני. הם חושבים שצריך לרדת ממגדל השן, להראות כמה אנחנו רלבנטיים ולרכוש את דעת הקהל, וזה נהיה הבונטון: אם לא תהיו רלבנטיים, לא תקבלו כסף. אני חושב שאי אפשר להסביר - לא בקריית מלאכי ולא בסינמטק בתל אביב ולא בכנסת - מה אנשים שעוסקים ביסודות תורת הקוונטים עושים, ואי אפשר

להסביר למה זה רלבנטי. לכן אני אומר שצריך להסתגר במגדל השן".

הוא שוב חוזר לבית המשפט, ולמרות מעמדו המתכרסם משמעותית נאחז בו כדוגמה הטובה ביותר בסביבה. "גם השופטים הם אליטה במגדל השן. אף אחד לא יכול לגעת בהם, הם מכובדים וקוראים להם בגוף שלישי 'כבוד השופט'. מצד שני, כל אחד יכול להיות שופט אם יש לו הכישורים, זו לא אליטה כמו מלוכה. לבני אדם שונים יש יכולות שונות - יש כאלה שיכולים להיות מנחים מעולים בטלוויזיה אבל לא יכולים להיות פרופסורים לביווגיה מולקולרית. כל קבוצה שיודעת משהו שאחרים לא יודעים או מוכשרת למשהו היא אליטה. כשמתמשים באליטה כשם גנאי בעצם עושים תעמולה, משכנעים שאליטה זה דבר איום ונורא ושצריך להילחם באוניברסיטות ובבתי המשפט. בסוף עוד יעלו עם קרדומים על בית המשפט או על האוניברסיטה ויהרסו אותם, כי הם אליטה.

"והמתקפה האישית על הפרופסורים היא שגויה. אנשים לא מבינים שהמלחמה על עצמאותן של האוניברסיטאות חשובה לתושבי שדרות לא פחות מלתושבי תל אביב. ככל שהעצמאות של האוניברסיטאות תקטן, ככל שהרשות היודעת תיחלש - כך יהיה רע יותר לשכבות החזקות וגם לחלשות; זה אפילו לא יהיה רע כל כך לפרופסורים עצמם".

רגע לפני סיום אני שואל את ליבוביץ, מה להערכתו אביו, מדען והוגה רב־תחומי ומבקר חריף של החברה הישראלית בעצמו, היה חושב על רעיון הרשות היודעת. "לא שמעתי אותו אף פעם מתבטא בנושא", עונה הבן בחיוך מבויש, "אך מכיוון שהוא היה אדם חכם מאוד, אני חושב שהוא היה מסכים איתי".